

GAZNELİ MAHMUD DÖNEMİNE KADAR HİNDİSTAN'DA TÜRK VARLIĞI

SALİM CÖHCE*

Türkler, Asya'nın orta ve batı kısımlarında en eski çağlardan beri cihânşümûl devletler kurmuş milletlerin başında gelir. Bunun yanında Türk nüfuzu, bugünkü Rusya ovaları, Macaristan, Balkanlar, Anadolu, Azerbaycan, İran, Afganistan ve Çin Seddi önlerinde tarihin en eski zamanlarından günümüze kadar etkili olmuştur. Son arkeolojik çalışmalar bu etkinin M.Ö.I.binden itibaren Hindistan'ın bilhassa İndus-Pencâb havzasında da görüldüğüne işaret etmektedir.¹ Günümüz Indo-Turcica çalışmaları da, Türklerin M.Ö. II. yüzyıldan itibaren XIX. yüzyılın sonlarına kadar askerî ve idarî güçleri yanında Hind kültüründen ayrı olarak kendi kültür varlıklarıyla birlikte Hindistan yarımadasında etkili olduklarını ortaya koymuş bulunmaktadır.²

Bugün beş ayrı dil ailesine bağlı ikiyüz yirmiden fazla değişik lehçe de konuşan, sayısız dinî gruplara bölünmüş üç büyük ırka mensup insanların yaşadığı,³ dili, dini, etnik yapısı ve kültürüyle farklı özelliklere sahip bir ülke olan Hindistan, Asya kıtasının güneydeki üç yarımadasından ortadakini teşkil eder. Eski Arap, Fars tarih-coğrafya kitaplarında zengin bir ticaret memleketi olarak tanımlanan⁴ ve Türk hakimiyetinin başladığı XIII. yüzyıla kadar siyasî açıdan da dengeli bir kitle meydana getiremeden, çeşitli *racalıklar*a bölünmüş halde görünen bu ülkenin, bilhassa kuzey kesimleri en eski çağlardan bu yana önemli tarihî hadiseler sahne olmuştur.

Kuzey Hindistan, Himalaya dağları ile Tibet ve Afganistan'dan ayrılır. Batıdaki Belûcistan, İran'dan devam eden çöllerin doğudaki uzantısını teşkil eder. Kuzeydoğu Hindistan ise Ganj (Gang) düzlükleri olarak bilinir. Bu düzlükler bilhassa yaz aylarında kuzeydeki yüksek dağların eteklerinden süzülüp gelen ırmakların taşması ile adeta bir göl manzarasına

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Bölümü Başkanı.

¹ Bkz., G.M. Bongard-Levin, "India and Central Asia: Historical-Cultural Contacts in Ancient Times", *Central Asia*, (nşr. A.Guha), New Delhi 1970, s. 97-109; İ. Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ankara 1977, s. 33.

² Bkz., S. Cöhçe, *Şemsî Melikleri*, Elâzığ 1986 (Basılmamış Doktora Tezi), s. 414-426.

³ F. Grenard, *Asyanın Yükselişi ve Düşüşü*, (nşr. O. Yüksel), İstanbul 1970, s. 161 vd.

⁴ Bkz., A. K. Srivastava, *India as Described by the Arab Travellers*, Gorakhpur 1967.

bürünürler. Buna rağmen Türk devletlerinin uzun süre devlet merkezliğini yapan Dehli başta olmak üzere, büyük ölçüde tarihî olaylara sahne olan Sarsawati, Hansi, Samana, Kuhram, Galyûr (Gwalior), Bedaun, Oudh (Eved), Kara, Kannauç, Kol (Aligarh) gibi şehirler Ganj nehrinin kolları üzerinde yahut yakın yerlerde bulunmaktadır. Bu ırmağın denize ulaştığı Bengale bölgesi ise XIII. yüzyıldan itibaren önem kazanacaktır.⁵

Hindistan'daki Türk tarihi açısından batıdaki İndus (Sind) havzası da oldukça önemlidir. Zira yabancıların, bu arada Türklerin de Hindistan'a geçmelerine imkân sağlayan kuzeybatıdaki üç önemli yol; Kabil, Kanda-har ve Mekran yolları bu bölgeye açılmaktadır.⁶ Dolayısıyla, Lahor, Multan ve Uçç kaleleri gibi güzide şehirlere⁷ sahip olan bölge, Hindistan tarihinin büyük bir bölümünü meydana getiren istilâ hadiselerinin ortaya çıkıp geliştiği ve bunlara bağlı olarak kurulan devletlerin ağırlık merkezlerinin de bulunduğu bir yer olmuştur.

İndus ve Ganj gibi iki büyük nehrin suladığı düzlüklerle, bu nehirlerin havzaları arasında kalan bölge İran ve Orta Asya gibi yağmurun çok az yağdığı yerler olup, tarihî Hind-Türk münâsebetlerinde önemli bir yere sahiptir. Bu bölgenin güneyindeki orta Hindistan'ın önemli yerleri ise batıda, Gucerat ve Malva doğuda, Cacnagar (Jajnagar/Orissa)'dır.⁸

Hindistan halkının komşu ülkeleri ele geçirme işine hemen hemen hiç girişmemiş olmasına karşılık bu ülke sürekli dışarıdan gelen grupların istilâlarına maruz kalmıştır.⁹ Bilinen ilk yabancı istilâcılar olarak da İskender'in komutasındaki Makedonyalılar görünmektedir. İskender, M.Ö. IV. yüzyılda yerli Maharacalar, Porus ve Taxiles önünde mağlup olarak onlarla anlaşmak zorunda kalırken,¹⁰ Yüe-çilerin önünden kaçan Sakalar, takriben M.Ö. II. yüzyılın başlarında Sind ve Mekran taraflarına yerleşerek burayı anavatan haline getirmişler ve İran kaynaklarının "Sakastana" de-

⁵ Bengale için bkz. H. Blochmann, "Contributions to the Geography and History of Bengal", *JRAS of Bengal*, XLIII, s. 209-310.

⁶ F. Grenard, *a.g.e.*, s. 162.

⁷ B. S. Nijjar, *Penjâb Under the Sultans (1000-1526 A.D.)*, Delhi 1968, s. 1-10.

⁸ Bkz., H. C. Fanshawe, "Gucerat", *İA IV*, s. 819 vd.; T. W. Haig, "Malva", *İA VII*, s. 266 vd.; C. Collin-Davies, "Orissa", *İA IX*, s. 408.

⁹ Y.H. Bayur, *Hindistan Tarihi I, İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, Ankara 1946, s. 10.

¹⁰ M. Aziz Ahmed, *Political History and Institutions of the Early Turkish Empire of Delhi*, Lahor 1949, s. 41; T. Keightley, *History of India from the Earliest Times to the Present Day*, London 1847, s. 6; A.H.Dani, *A Short History of Pakistan*, (nşr. I.H. Qureshi), Karachi 1976, s. 92.

dikleri bugünkü “Sicistan/Siistan” coğrafi adını miras olarak zamanımıza bırakmışlardır.¹¹

Büyük Hun hükümdarı Mao-tun (Bagatır)'ın oğlu Giyük'ün (M.Ö. 174-160) önünden kaçarken, bir yandan İskender'in artığı Baktria Helenlerini (Greko-Baktria)¹² ortadan kaldıran Yüe-çiler, öbür yandan Hindistan'ın ilk ve en büyük imparatorluklarından birisi olan Kuşan Devleti'ni¹³ kurmuşlardır. Kuşan Türklerinin dönemi (M.S. I-IV. yüzyıllar) Batı Türkistan kadar Hindistan medeniyeti için de bir altın çağ olmuştur. Üstelik Buda dini de, Kuşanların koruyuculuğu altında ortaya çıkıp gelişerek cihanşümül bir din haline gelmiştir.¹⁴ Tamamen bir Türk adı olan “Manas” kelimesi de Buda Panteonuna bir ilâh adı olarak her halde bu devirde girmiş ve yine bu dönemde Brahmaputra nehrinin kollarından birine ad olarak¹⁵ verilmiş olmalıdır.

M.Ö. 38 yıllarında Talas nehri kıyılarında İran, Afganistan ve Hindistan'ı zapt etmek için hazırlanan Batı Hunlarının Kağanı Çiçi'nin Çinliler tarafından mağlup edilmesinden sonra, ona bağlı Hunlardan bir kısmı Orta Avrupa'ya hareket ederlerken diğer bir kısmı da İran'da güçlü Sasanî hakimiyetinin bulunması sebebiyle güneye kaymış ve M.S. 367 yıllarına doğru Kuşanları ortadan kaldırarak¹⁶ aynı topraklar üzerinde Eftalit veya Akhunlar adıyla bilinen büyük bir Türk devleti kurmuşlardır. Akhunlar, daha sonraları Gazneliler, Gurlular ve Temürlülerin de tatbik ettikleri şekilde, elverişli zamanlarda Orta Asya gibi az yağmur yağan ve kendileri için müsait bir iklime sahip olan Pencâb bölgesine; Afganistan'ı Hind kıtasına bağlayan önemli yollar üzerinde bulunan Gazne şehrinden akınlara başlamışlardır. Bu akınlar, Bengal körfezinden Sind ırmağı ağzına kadar uzanan geniş bir saha üzerinde hakim olan Guptalar¹⁷ tarafından başlangıçta durdurulmuş ve 470 yıllarında böyle bir istilâyı önleyecek pek çok önemli tedbir de alınmıştı. Buna rağmen kısa bir süre sonra Akhunlar, Toraman (484-515) başkanlığında Hindistan'ı istilâ hareketine girişmişler

¹¹ A.Z.V. Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş I*, İstanbul 1981, s. 46.

¹² Greko-Baktrianlar için bkz. W.W. Tarn, *The Greeks in Baktria and India*, Cambridge 1938; V. A. Smith, *The Early History of India, from 600 B.C. to the Mohammadan Conquest Including the Invasion of Alexander the Great*, Oxford 1967, s. 53-120.

¹³ Bu devlet hakkında bkz. E.Konukçu, *Kuşan ve Akhunlar Tarihi*, Ankara 1973, s. 5 vd.

¹⁴ B. Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Ankara 1979, s. 39 vd.; A.H. Dani, *a.g.e.*, s. 130; P. Spear, *India, A Modern History*, Michigan 1961, s. 76.

¹⁵ Bkz., A.İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara 1968, s. 112. Ayrıca bkz., A. İnan, *a.g.e.*, s. 140 “Manas'ın Tanrıya benzemesi.”

¹⁶ B. Ögel, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁷ Bkz., R. Mookherjee, *The Gupta Empire*, Delhi 1969, s. 20-105.

ve Toraman'ın halefi Mihirakula zamanında (515 ?-550) Gupta devletini dağıtarak Kuzey Hindistan'ı tamamen ele geçirmişlerdir.¹⁸

Akhunlar, önceleri Kuşanlar ve diğerleri gibi Mleccha (yabancı/barbar/pis/mundar) olarak anılmalarına¹⁹ rağmen, Orta Hindistan yaylalarına kadar hakimiyetlerini yayıp iyice yerleştikten sonra milliyetleri tanınmış ve Hind kaynakları tarafından Hun veya Hunalar olarak zikredilmeye başlanmışlardır.²⁰ V. yüzyıldan VI. yüzyılın sonlarına kadar Kuzey Hindistan'ın en kudretli siyasî varlığı olarak görülen bu Türk devleti, coğrafi yakınlık sebebiyle temasa geçtiği Hind devletleriyle siyasî, askerî ve kültür alanında münasebetlerde bulunarak Hind halkının hafızasında uzun süre yer edecek izler bırakmışlardır.²¹ Hindlilerin ilk defa Kuşanlarda gördükleri at ve at kültürü bu dönemde Hindistan'a iyice yerleştiği²² gibi, Hind toplumu da 530 senesinde Galyûr yakınlarına dikilen anıtta ifadesini bulduğu şekilde Türkleri "eşsiz kahramanlığa sahip ve dünyaya hakim olan kimseler" olarak²³ tanımaya başlayacaklardır.

Batı Göktürk-Sasanî ittifakı sonunda, 557 yılında Afganistan'daki hakimiyetlerini kaybeden Akhunlar kısa bir süre sonra Hindistan'da da yıkılmaya yüz tutacaklar ve VII. yüzyılın başlarında Hindu asıllı racalar tarafından ortadan kaldırılacaklardır.²⁴ Sadece bunlardan bir grup, Afganistan ile Hindistan arasındaki Ohind mıntıkasında Türk Şâhîler adı altında 870 yılına kadar varlıklarını sürdürebilmiştir.²⁵ Vaktiyle Saka ve Kuşanları eriten kalabalık yerli nüfus Hindistan'daki Akhunları (Hunalar) da aynı akibete uğrattırırken, İslâm coğrafyacılardan öğrendiğimize göre, muhtemelen Türk Şâhîlere dayanan büyük bir Türk kitlesi Afganistan'ın en dağlık bölgelerine nüfuz ederek varlığını muhafaza etmiş ve Gazneli Mahmud'un Hind seferlerinde önemli roller oynamışlardır.

¹⁸ E.Konukçu, *a.g.e.*, s. 88 vd.; R. Thapar, *A History of India I*, London 1987, s. 141 vd.

¹⁹ M. Aziz Ahmed, *a.g.e.*, s. 37; K.M. Panikkar, *A Survey of Indian History*, Benglora 1954, s. 114. Daha sonra Müslümanlar ve Türklere de aynı ifade kullanılacaktır.

²⁰ E. Konukçu, "Hind Kaynaklarında Hunlara Dair Bazı Kayıtlar", *AÜEF Araştırma Dergisi*, sayı 5 (Ekim 1972), s. 165 vd.

²¹ Bu hususta bkz. S. Chandra, "Some Observation on the Impact of Central Asian Ideas and Institutions on the Structure of Society and Administration in Northern India Between the 10th and 12th Centuries A.D.", *Central Asia*, (nşr. A. Guha), s. 167-171.

²² R. S. Sharma, "Central Asia and Early Indian Cavalry (c. 200 B. C.-1200 A.D.)", *Central Asia*, s. 174-179.

²³ E. Konukçu, "Hindistan'da Devlet Kuran Altaylı Kavimlerden Hunalar", *XVI. Milletlerarası Altaistik Kongresi (21-26.X.1973 Ankara) Bildirileri*, Ankara 1979, s. 218.

²⁴ R. C. Majumdar-H. C. Raychaudhuri-K. Datta, *An Advanced History of India*, London 1961, s. 153.

²⁵ V. A. Smith, *Coins of Ancient India*, Varanasi 1972, s. 43 ve 256-7.

Dolayısıyla bu grup daha sonra Hindistan'da kurulacak Türk hakimiyeti için temel teşkil ettiği gibi aynı zamanda bugünkü Pakistan'ın da ortaya çıkmasını sağlamıştır.²⁶

Kuzey Hindistan'da Akhun hakimiyetinin sona erdiği sıralarda batıdan gelen bir başka istilâ hareketi kendisini göstermiş ve 664 yılında Müslüman Araplar Sind bölgesine girmişler ise de, kısa sürede geri atılmışlardır. Ancak Muhammed bin Kasım başkanlığında 711 yılında girişilen ikinci teşebbüs gelişmiş ve 731 yıllarına doğru Araplar, Keşmir ile Malva önlerine kadar uzanmayı başarmışlardır.

Müslüman Araplar, Sind bölgesine hakim olduktan sonra yerli putperest ahaliye Kur'an'ın ilgili hükümlerini uygulamadılar. Buna rağmen Hindistan'da İslâm dininin gelişmesini sağlayamadıkları gibi siyasî açıdan da varlıklarını yarı feodal bir şekilde sürdürmek isteyişleri²⁷ yüzünden ellerinde tuttıkları bölgenin dinî-politik çalkantılar içerisinde kalmasına sebep olmuşlardır. Bu hal Gazneli Mahmud gelinceye kadar sürecektir. Dolayısıyla Arap girişimi Hindistan kültüründe hiçbir önemli tesir uyandırmayan geçici bir sınır harekâtı olmaktan öteye gidememiştir.²⁸

976 yılında Gazne tahtına oturan Sebüktegin (976-997) Pencâb'ın kuzeyinde Kabil'e kadar uzanan sahayı elinde tutan Hindu race Cayapala ve müttefiklerini yenerek 991 yılında Hindistan'a doğru genişlemeye başladı.²⁹ Bu sırada Kuzey Hindistan, Ecmir'de Çauhanlar, Dehli'de Tomaraslar, Galyûr'da Kaçavalılar, Kannauç'da Pariharalar vs. başta olmak üzere adeta her önemli şehirde bir grup race-maharaca arasında bölünmüş durumdaydı.³⁰ Kısa sürede Afganistan'ın büyük bir bölümüne hakim olan Sebüktegin epeyce güçlenmiş ve 993 yılında Samanîleri de yenerek Türk-İslâm dünyasının umumî siyaseti içerisindeki yerini almış bulunuyordu. Ama Gaznelilerin Hindistan üzerindeki etkileri oğluyla birlikte kendisini gösterecektir.

İslâm dini için gazayı kendi nefsine farz sayan Gazneli Mahmud³¹ babası Sebüktegin'in başlattığı Hindistan politikasına büyük önem vermiş

²⁶ O. Turan, *Türk İslâm Medeniyeti ve Selçuklular Tarihi*, İstanbul 1980, s. 245 ve 277.

²⁷ M. Aziz Ahmed, *a.g.e.*, s. 27.

²⁸ T. W. Haig, *The Cambridge Shorter History of India*, (nşr. H.H. Dodwell), Delhi 1969, s. 205.; P. Spear, *a.g.e.*, s. 102.

²⁹ El-Utbî, *Tarih-i Yeminî* (nşr. Elliot Dowson, *The History India, as Told by its own Historians II*, London 1867-1877), s. 19.

³⁰ T. W. Haig, *a.g.e.*, s. 206; K. M. Panikkar, *a.g.e.*, s. 114 vd.

³¹ Bkz., M. Nazım, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna*, Cambridge 1931, s. 194 vd.; I. Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India*, Allahabad 1931, s. 46.

ve otuziki yıllık saltanatının (997-1030) yirmialtı yılını bu ülkeye onaltı büyük sefer yapmakla geçirmiştir. Onun bu seferlerin hepsinden de muzaffer olarak döndüğü ve Türk Şâhîlerin yerini alan Hindu Şâhîleri tamamen ortadan kaldırdığı gibi Türk nüfuzunu da yeniden Gucerat ile Orta Hindistan'a kadar yaydığı görülmektedir.³² Ancak bu seferler, 1040-1071 yılları arasında Anadolu'ya yapılan Selçuklu seferleri gibi ileriye dönük büyük idealler taşıyan, yani, yeni bir vatan kurmaya yönelik geniş çaplı ve plânlı bir fetih harekâtının hazırlayıcıları olmaktan³³ öte, bir yerde ömrünü cihâd için nezretmiş birisinin şiddetli gaza akınları, dolayısıyla geçici birer istilâ hareketi mahiyetindedir.

Gazneli Mahmud'un Hindistan için bir fatihten ziyade bir akıncı olarak görünmesi bazı İngiliz ve Hindistanlı tarihçilerin onu merhametsiz bir yağmacı olarak göstermelerine sebep olmuştur.³⁴ Ama buna karşı çıkarak Mahmud'un asla basit bir yağmacı veya barbar olmadığını belirten Hindistan tarihçilerinden I. Prasad³⁵ yanında P. Spear da, Kuzey Hindistan'daki Hinduların köylü sınıflarının Brahmanların baskılarından onun akınları sayesinde kurtulduklarına işaret eder.³⁶ Aslında Gazneli Mahmud'un Hindistan seferleri sadece Hindular üzerine tevcih edilmemiştir. 1006 yılında gerçekleştirilen ve Multan hakimi Davud'a karşı yapılan üçüncü Hind seferinde olduğu gibi bu akınlar zaman zaman Müslümanları da hedef almıştır. O sebeple Gazneliler hakkında önemli çalışmaları olan C.E. Bosworth'un, Mahmud'un Hindistan seferleri ve siyasetini daha değişik yorumladığını görmekteyiz. Ona göre, Gazneli Mahmud, Orta Asya üzerinde güçlü bir şekilde hak iddia edebilmek için Hindistan'ı bir hazine ve köle kaynağı olarak görmekteydi. Yoksa Hindlileri imha veya Müslümanlığı yaymak gibi bir niyeti bulunmamaktaydı.

³² T. W. Haig, *Turks and Afgans*, New Delhi 1965, s. 10-37.

³³ Anadolu'ya yönelik Selçuklu akınlarının mahiyeti için bkz. M. Altay Köymen, "Anadolu'nun Fethi ve Malazgirt Meydan Muharebesi", *Malazgirt Zaferi ve Alp Arslan*, İstanbul 1968, s. 67-115.

³⁴ Meselâ S. G. Dunbar, *A History of India from the Earliest Times to the Present Day I*, London 1943, s. 92'de "Hind mabedlerinin enkâzı Müslüman ve Hindliler arasında dinî sertliğin kin dolu tohumlarını ekti... Hindistan Mahmud'un sürekli baskınları ve korkunç katliamları altındaydı." Ayrıca bkz., T.W. Haig, *The Cambridge Shorter...*, s. 207; R. C. Majumdar, *a.g.e.*, s. 275; T. W. Walbank, *A Short History of India and Pakistan*, 1958, s. 48.

³⁵ I. Prasad, *a.g.e.*, s. 53.

³⁶ P. Spear, *a.g.e.*, s. 102-105. Yazar, buradaki kaydında ayrıca; Hindistan'a İslâmiyeti esaslı bir şekilde getirenlerin Türkler olduğunu, Arapların Sind'e askerlerini Malabar'a da tüccarlarını göndermekten öte birşey yapmadıklarını belirterek Indo-Türk devrinde İslâmiyet kadar Türklüğün de önemli olduğuna dikkati çeker. Ona göre hareketli, kuvvetli ve savaşçı bir millet olan Türkler bugünkü Hindistan'ın demografik yapısını daha o zamanlar değiştirmişlerdir.

Hindistan'ın her dönemde bir servet ve köle kaynağı olarak görüldüğü doğrudur. Ancak, belki şaşılacak bir hadise ama, bu ülkede İslâmiyet en güçlü şekilde Gazneli Mahmud'un seferleri esnasında yayılmış ve Bengale hariç o devirde ulaşılan sınırların dışına da hiçbir zaman çıkamamıştır. Dolayısıyla bu seferler, bugünkü Hindistan'ın demografik yapısını daha o zamanlar değiştirip yeniden şekillenmeye zorlarken, önceleri aynı bölgede temasa geçtiği bütün kültürleri yutan Hinduizm'i de bu defa Türk kültürü karşısında aciz kalmaya mahkum etmiştir.³⁸ Buna rağmen Mahmud'un Hindistan'da Kuşan ve Akhunlar gibi bir imparatorluk kurmaya teşebbüs etmemesi bölgede Türk hakimiyetinin esaslı bir şekilde tesis edilmesini belki de yüzelli yıl geciktirmiştir. Ama, bu ülkede daha sonra hakimiyet kuracak olan Türklere sonuçları kalıcı bir şekilde nasıl hareket edileceğine dair ilk örnekleri gösteren de yine Gazneli Mahmud olmuştur.

³⁷ Bkz., C. E. Bosworth, *The Islamic Dynasties*, Edinburg 1967, s. 182 ve 187: Gazneli Mahmud'un Hindistan seferleri için E. Merçil, "Gazneliler Devleti", *Tarihte Türk Devletleri I*, Ankara 1987, s. 323-328'de "Sultan Mahmud, Sâ mânî Devleti topraklarının büyük bir kısmı üzerinde hakimiyetini kabul ettirdikten sonra Hindistan'ı istilâya ve burada İslâm dinini yaymaya teşebbüs etti... Gaznelilerin Türk ve İslâm tarihindeki başlıca rolü kuzey Hindistan fütühatına yol açarak İslâm dinine Pencâb'da kuvvetli bir dayanak noktası elde etmesi ve daha sonraki Hindistan fetihlerine bu suretle sağlam bir zemin hazırlamış olmasıdır.

